

Willy Geursen

Een les in waarnemen

Over 'Eerst grijs, dan wit, dan blauw'
van Margriet de Moor

In Tsjip 2/2 (juni 1992) vraagt de redactie om ervaringen opgedaan bij de bespreking van werk van de AKO-prijswinnares Margriet de Moor. Met vier leesgroepen in leeftijd variërend van dertig tot tachtig besprak ik met veel plezier bovenstaand boek. Hieronder een impressie.

1. Over kijken en zien

Omdat het in het boek veel over waarnemen gaat, begin ik het eerste deel van de bespreking met een rondje kijken. Achtereenvolgens zet ik neer: (I) een grote kleurenfoto van de schrijfster uit HP/De Tijd van 8 mei 1992, (II) een reproductie van het schilderij 'Schoolmeester met kind' van Co Westerik (uit 1961), (III) een reproductie van 'Nu dans le bain' van Pierre Bonnard (uit 1937), (IV) de omslag van het boek *Eerst grijs, dan wit, dan blauw* van Heppe de Moor en tot slot (V) een willekeurig drieluik, waarbij ik zeg dat het me in dit geval niet om de voorstelling maar om de vorm van het schilderij gaat.

Ik vraag de mensen steeds een aantal minuten goed te kijken en pas dan te zeggen waarom ze denken dat ik deze platen heb neergezet. Ik geef enkele reacties.

Bij I: 'Iemand met zulke heldere ogen kan vast goed kijken'.

Bij II: 'Iemand eronder houden', 'begrip en onbegrip', 'ongelijkwaardigheid', 'liefde en haat'. Zelf zeg ik dat ik bij het lezen van het boek voortdurend moest denken aan dit schilderij van Westerik, omdat ik het een voorbeeld vind van hoe iemand een ander kan verstikken. Zorg kan omslaan in inpalming. Iemand volledig willen begrijpen kan tot ge-volg hebben dat je die ander letterlijk of figuurlijk be-grijpt, bij de keel grijpt. Of dat je je zelfs vergrijpt aan iemand. Dit laatste natuurlijk in een extreem geval. De link met het boek zal duidelijk zijn.

Bij III: De meeste lezers herinneren zich de passage in het boek waarin dit schilderij beschreven wordt (p. 34). Naar aanleiding van deze passage komt bijna altijd een gesprek los over: wat zie je echt en wat is waan? Het kijken van de oogarts en het kijken van Gaby komen hier ook vaak ter sprake. Enkele andere reacties: 'De vrouw in het bad van Bonnard schermte zich af voor de werkelijkheid'. 'Margriet de Moor werpt voortdurend een ander licht op de situatie; steeds staat een ander in het licht, de rest is waan'. 'Je moet eigenlijk kijkend lezen'.

Bij IV: Voor de één valt de klemtoon van de omslag op het wit, voor de ander op het blauw. Er wordt een drieluik in gezien. Ook wel drie personen: Magda in het midden, links Robert, rechts Gaby. Een ander ziet de zee

waarin de dode baby wordt geworpen, het verhaal waar de titel van het boek naar verwijst.

Bij V: Nadat we ons gerealiseerd hebben dat het middendeel van een drieluik meestal het hoofdthema van een schilderij weergeeft en de zijpanelen heen-of terugwijzen, komt men al gauw tot de gedachte dat het boek geschreven is in de vorm van een drieluik waarbij het middenpaneel in tweeën is verdeeld. De Moor spreekt zelf over een vierluik.

Bij het rondje kijken blijkt al heel veel van het boek op tafel te zijn gekomen.

2. Over kennen en begrijpen

Mijn tweede invalshoek is even los en fragmentarisch als de eerste. Bij andere boekbesprekingen ga ik meestal gestructureerder te werk, maar bij dit boek lukt me dat niet. De open plekken in het boek vragen klaarblijkelijk om een open bespreking.

Ik vraag de lezers een vierluik te vouwen van een A-4. Het midden-gedeelte wordt door een stippellijn in tweeën gedeeld. Boven het linker-paneel staat *Erik*, boven het rechter *Nellie en Gaby*. Het middendeel wordt gevormd door *Robert en Magda*. Ik vraag hun op te schrijven hoe de mensen in de verschillende delen naar elkaar kijken en hoe ze elkaar zien. Ook hoe ze naar de dingen kijken. Wie tegenstellingen tussen de zijpanelen ziet moet dit zeker opschrijven. Zo ook met de beide middenpanelen.

In twee van de vier groepen hebben we dit vierluik met elkaar in het groot gemaakt. Tenslotte klappen we het vierluik dicht en proberen op de buitenkant tot een soort conclusie te komen. Ik geef een paar teksten die op de buitenkant kwamen te staan: 'De mens is onkenbaar', 'er is niet één waarheid', 'iedereen kijkt anders', 'nuchter, emotioneel en anders kijken', 'gehandicapten kijken beter', 'naar de sterren of naar de bliksem', 'bevrijd de lucht in'.

Opvallend is dat veel mensen Magda niet als echt zwijgzaam zien. Wel wordt haar zwijgen bij thuiskomst hoogst vreemd gevonden. Over haar jeugd vertelt ze echter heel veel. Haar verhaal over het wegvoeren van haar vader horen we zelfs een paar maal. Eén keer bijna in het midden van het boek (p. 133): als een scharnier in haar leven en misschien ook wel in dat van Robert.

Een tweede ding dat ons opviel is dat het vierluik een beetje uit zijn hengsels hangt. Het laatste deel heeft eigenlijk twee hoofdpersonen. Een andere onevenwichtigheid is dat wij veel meer te horen krijgen over de jeugd van Magda dan over die van Robert. Wij leren Robert dus minder kennen. Magda raakt wat overbelicht, zeker omdat zij nog een keer in het licht van de sterren staat in haar verhouding tot Gaby.

Wanneer wij zo ver zijn aangekomen zijn de leeskringuren al dubbel en dwars voorbij. Veel van het boek is blijven liggen. Toch hebben we bijna altijd de indruk iets meer greep op het verhaal te hebben gekregen, zonder het boek te be-grijpen.

Ik besluit het gesprek met het voorlezen van het gedicht van Mischa de Vreede 'Thuiskomen' uit de bundel *Met huid en hand*.

Mischa de Vreede / *Thuiskomen*

Zullen ze wat zeggen?
En wàt zullen ze zeggen,
als ik de deur door kom?
Wat zie je er uit!
Je bent ver weg geweest!
Of zullen ze niets zeggen
en alleen maar kijken,
of niets zeggen, zelfs niet kijken,
maar doorgaan met doen,
net of er niets gebeurd is?

Hier ben ik dan,
hun vriendelijke vreemdeling.
Ik spreek de taal der mensen:
Hoe is het weer?
Het is weer ja,
het is weer nee,
het is weer mooi weer
buiten.

Margriet de Moor, *Op de rug gezien*. Uitg. Contact, Amsterdam; eerste druk april 1988. Margriet de Moor, *Dubbelportret*. Drie novellen. Uitg. Contact, Amsterdam; december 1989.

Margriet de Moor, *Eerst grijs dan wit dan blauw*. Roman. Uitg. Contact, Amsterdam; oktober 1991.

Bijlage bij Willy Geursen, Een les in waarnemen,
in: *Tsjip*, 2e jaargang, nummer 4, december 1992

Schoolmeester met kind (1961) van Co Westerik